

IDÄN IT-ANTROPOLOGIAA

Iina Kohonen

Ilmari Susiluoto: *Suuruuden laskuoppi. Venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys.* WSOY 2006. 440 sivua.

Toisin kuin lännessä helposti ajatellaan, tietotekniikka ei tullut Neuvostoliittoon tuontitavarana. Kirjassaan *Suuruuden laskuoppi. Venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys* Ilmari Susiluoto osoittaa, kuinka tietotekniikka syntyi ja kehittyi Venäjällä itsenäisesti ja omaan suuntaansa.

Suomalaisilla oli neuvostoaikana itse asiassa varsin laaja tietämys naapurimaan IT-tekniologiasta. Hankimme korkeatekniologiaa – sähköveteureita, ydintekniologiaa, aseita – myös idästä, ja niiden avulla saattoi päätellä paljon Neuvostoliiton tietotekniologian tasosta. Suomen asevoimilla oli varsin tarkka kuva maan aseiteollisuudesta. Kun tähän lisätään vielä liike-elämän tietotaito, on suomalaisilla ollut ylivoimainen empiirinen tietämys Neuvostoliitosta. Tieto oli kuitenkin hajallaan, eikä sitä osattu yleistää, kun asioista ei voinut puhua niiden oikeilla nimillä. Susiluodon kirja kokoaa vihdoin tätä hajallaan olevaa informaatiota yksiin kansiin.

Kolutessaan arkistoja ja romuraudaksi muuttunutta teknologiaa Ilmari Susiluoto tekee idän IT-tekniologian arkeologiaa – tai oikeammin antropologiaa. Hän nimittäin liittää teknologian kehityksen neuvostoyhteiskunnan rakenteisiin ja venäläiseen kulttuuriin. Koneiden takaa nousevat esille niitä suunnitelleet ihmiset, heidän kohtalonsa

ja tarinansa. Kaaoksesta alkaa hahmottua logiikkaa. Mutta tässä antropologi-Susiluoto on valppaana: hän ei ole yrittänyt tuoda läntistä pragmatismia sinne missä sitä ei ole. Venäjä on aina ollut kaoottinen, tarkkoja määritelmiä vierastava ja eksakteja luokitteluja pakeneva.

Susiluodon kirjaa voikin lukea myös Venäjän tutkijan metodioppaana: Miten tutkia kaaosta? Kuinka saada kiinni tarinasta, jonka johtavien nimien häivyttämiseksi historiasta viranomaiset ovat vuosikymmeniä tehneet aktiivista työtä? Sitkeästi uurastamalla, vastaisi varmasti Susiluoto, sekä kaaokseen tyyneydellä suhtautuen. Kun tieto on silppuna pitkin laajaa Venäjänmaata (tai nykyään yhä useammin internetin hetteiköissä), ei auta kuin kääriä hihansa. Näin tehden Susiluoto johdattaa lukijansa läpi mutkittelevan ja haarautuvan polun. Asioiden syy-yhteydet alkavat hahmottua, ja tarina, joka tempaa mukaansa, nostaa hiukset pystyyn.

TIETOYHTEISKUNNAN NEUVOSTOHISTORIAA

Susiluoto on väitellyt systeemiteorian kehityksestä Neuvostoliitossa ja tuo tässäkin teoksessa esille, kuinka varhaiset filosofiset ja utopistiset haaveet loivat perustan tulevalle kehitykselle. Venäjän tietoyhteiskunnan rakentaminen alkoi jo ennen lokakuun vallankumousta, kauan ennen kuin automaattisia koneita tai laitteita oli mahdollista rakentaa. Kirjassa käydään läpi varhaisia teorioita, joiden abstraktit käsitteet vastaavat loogisilta rakenteiltaan hämmästyttävästi läntisiä. Erotukseksi läntisestä kehityksestä Neuvostoliitossa kuitenkin kulkenut poliittisesta ilmapiiristä riippuen sykkyköksittään, vuoroin leimahtaen, vuoroin tukahtuen. Länsi on välillä ohitettukin, sitten on taas jääty polkemaan paikoilleen.

Lokakuun vallankumous avasi tien yhteiskunnallisille kokeiluille, mutta varsin

pian ilmapiiri kiristyi. Stalinin puhdistuksissa koko systeemiteoria jouti Siperiaan. Neuvostoliiton ensimmäinen varsinainen tietokone, MESM, valmistui 1951 keskelle kybernetiikan vastaista kampanjaa. Kuusi vuotta myöhemmin Sputnik lensi jo taivaalla ja kybernetiikkaa luettiin lapsillekin – Hrushtshovin ajan utopistiseen henkeen kybernetiikka ja tietokoneiden kehitys istuivat hyvin. Suunnitelmissa oli koko yhteiskunnan automatisoiminen.

UTOPISTEISTA KOPIOIJKSI

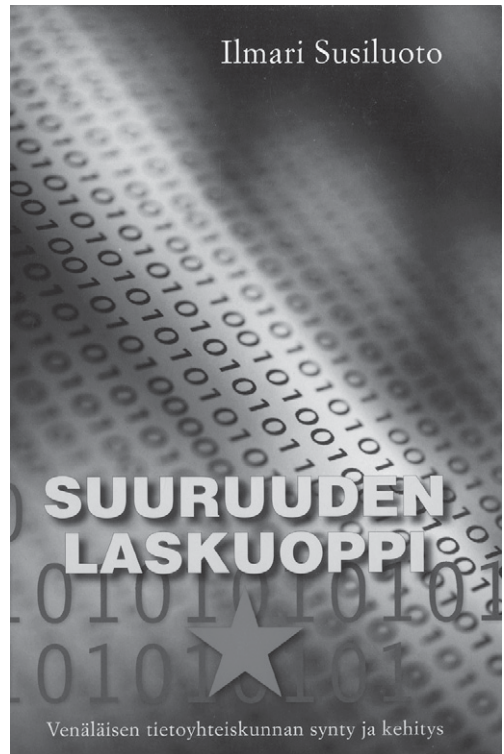
Päätös kopioida läntistä teknologiaa tehtiin vuonna 1969, Brezhnevin kaudella. Pääklooniksi valittiin IBM 360-mallinen tietokone. Kyberneettisen innostuksen vallassa aloitetut omat ohjelmat saivat väistyä. Lännen matkiminen asetettiin korkeammaksi arvoksi kuin riskialtis oman tekniikan kehittäminen.

Raskas byrokrazia viimeisteli innovaatioiden pysähtymisen. Vaikka keksintöjä syntyikin, niiden siirtäminen käytäntöön takkusi. Tuotanto, talous ja laatu raahasivat perässä. Ilmiö oli niin tavanomainen, että sille oli lyhennekin työpaikoilla IBD (*imitatsija burnoi dejatelnosti*): raivokkaan toiminnan jäljittely.

Gorbatshov koetti vielä palata Hrushtshovin kyberneettisiin toiveuniin. Vuonna 1986 tehty viisivuotissuunnitelma painotti voimakkaasti yhteiskunnan automatisoimista. Kävi kuitenkin toisin, ja kommunismi luhistui kyberneettinen unelma mielessään.

MIHIN NYT, VENÄJÄ?

Tietotekniikan vapaa kehitys kilpistyi aikoinaan piikkilanka-aitoihin ja *sovershenno sekretno* (erittäin salaista) -leimoihin. Kun tietotekniikkaa kehitettiin sotateollisuuden tarpeisiin, se ei levinnyt ja kehittynyt kuten

lännessä. Neuvostoliitto oli rakentanut itselleen sotateollisen loukun, jossa piili järkyttävä paradoksi: sen onnistumista olisi voitu testata vain sodassa, joka olisi (kaiken muun ohella) tuhonnut sen itsensä.

Neuvostoliiton romahdettua tältä järjestelmältä putosi pohja. Venäjän perinnöksi saama tietoyhteiskunnan tietotaito on kytetty sotateollisen kompleksin rapistuvaan teknologiaan: raketin automatiikkaan, satelliittien ohjauslaitteisiin.

Nyt tilanne on aivan toinen kuin neuvostoaikana. Venäjän internet rönsyyä ja kasvaa toistaiseksi kontrolloimatta. Mutta kuinka kauan näin voi tapahtua viranomaisen nenän alla? Venäjä on jälleen kerran tienristeyksessä, mutta minkä suunnan se valitsee? Venäjä tuntuu etenevän samanlaisesti kohden tietoyhteiskuntaa ja kont-

rolliyhteiskuntaa. Susiluoto laskee varovasti toivonsa luovaan ja vapaaseen Internet-Venäjäan.

Susiluoto kutoo hienosti teknologisen kehityksen osaksi neuvostovenäläistä kulttuuria ja yhteiskunnallista kehitystä. Kirja on tärkeä muistutus siitä, että vaikka internet levittäytyy koko maapallon ylle, ei se ole yhdenmukaistanut maailmaa. Teknologia ei ole omassa sfäärissään omalakisesti kehittyvä liikevoima. Eri kulttuuripiireissä samat ratkaisut eivät välttämättä vie samanlaisiin käsityksiin demokratiasta tai markkinataloudesta. Vaikka maailma tuntuu pienentyneen, toisen ymmärtäminen ei edelleenkään ole vain napin painalluksen päässä. Vaaditaan vähän enemmän vaivannäköä.

Kesän kunniaksi päätän arvioni kirjasta löytyvään neuvostoliittolaiseen minihameen määritelmään. Se on: *Minimalnaja materiaala, maksimalnaja informaatsija*. Susiluodon kirjas- sa ei ole pihdattu kummassakaan. Kirja on tietomäärältään ja asiasisällön laajuudessa läkähdyttävä ja välillä vauhti huimaa päätä. Susiluoto on – jälleen kerran – osoittanut hallitsevansa itäisen naapurin mykistävän hyvin. *Suuruuden laskuoppi* on huikea kirja, mutta ei sitä aivan yhdessä illassa lukaise. Moni kiinnostava juonenpätkä jää pakosta alaviitteen tasolle. Teoksesta olisi ehkä saanut editoitua kaksikin. Lukijalle jää nälkä: koska saamme kuulla lisää?

lina Kohonen tekee väitöskirjaa Taideteollisen korkeakoulun Visuaalisen kulttuurin osastolla, valokuvataiteen koulutusohjelmassa. Väitöstutkimuksessaan *Gagarinin hymy. Tiede, utopia ja avaruus neuvostovalokuvissa 1957–1969* hän tarkastelee avaruuden kuvallista esittämistä ja symboliikkaa Neuvostoliitossa 1950–1960-luvuilla. Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa Valokuvataiteen kommunikatiivinen toiminta -hanketta.

ikohonen@uiah.fi

HUMANISTINEN TULKINTA DIGITAALISUUDESTA

Riikka Turtiainen

Charlie Gere: *Digitaalinen kulttuuri*. Faros/Eetos, Turku 2006. 224 sivua.

Herään aamulla matkapuhelimeni herätystoiminnon ansiosta suosikkikyhtyeeni musiikkikappaleen säveliin. Ennen kuin saan silmäni kunnolla auki, matkalla kylpyhuoneeseen, käynnistän tietokoneen ja avaan television digisovittimen. Aamupuuron nauttimisen lomassa vilkuilen paikallislehden sähköutiset kannettavani näytöltä. Ennen töihin lähtöä vastaan vielä pariin sähköpostiin ja tarkastan tulevan päivän ohjelman elektronisesta kalenteristani. Mukaan lähtevän laukkuni pohjalle päätyvät esimerkiksi MP3-soitin, muistitikukokoelmani ja tietoverkkoihin kytkeytyvä luottokortti.

Digitaalinen kulttuuri -teoksen johdannossa lähdetään liikkeelle tästä digitaalisen teknologian läpäisemästä, nykyisestä arkielämästäämme. Kirjan kirjoittaja Charlie Gere on Lancasterin yliopiston kulttuurintutkimuksen instituutin tutkimusjohtajana toimiva digitaalisen kulttuurin asiantuntija.

Hänen teoksensa ilmestyi alun perin englanniksi vuonna 2002 nimellä *Digital Culture*. Nyt tarkastelun alla oleva suomennettu laitos ilmestyi vuonna 2006 Faros Kustannus Oy:n ja Eetos ry:n yhteisenä julkaisuna. Teoksen on suomentanut Jyväskylässä digitaalisen kulttuurin professorina toimiva Raine Koskimaa työryhmänsä kanssa, johon kuuluvat alan kotimaisiin asiantuntijoihin lukeutuvat Jussi Parikka, Petri Saarikoski,